**Iryna Petrenko**
National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Ukraine

# HISTORICAL MEMORY IN THE DIGITAL AGE: PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE TRANSFORMATION OF COLLECTIVE EXPERIENCE

**Abstract.** The paper examines the transformation of historical memory under the influence of digital technologies and networked communication practices. It distinguishes historical knowledge from collective memory and analyses the role of digital archives, social media, algorithmic content selection, and visual forms of representing the past. The study argues that the digital environment simultaneously broadens access to historical sources and creates risks of contextual fragmentation, oversimplification, and rapid circulation of unverified interpretations. Particular attention is paid to source criticism, transparency of provenance, and responsible preservation of metadata. It is concluded that historical memory in the digital age becomes more participatory and accessible to diverse groups, but its reliability depends on combining technological openness with the methodological principles of historical scholarship and philosophical reflection on memory, forgetting, and responsibility for interpreting the past.

**Keywords:** historical memory, collective memory, digital culture, historical knowledge, digital archives, social media, philosophy of history.

**Ірина Петренко**
Національний університет "Києво-Могилянська академія", Київ, Україна

# ІСТОРИЧНА ПАМ’ЯТЬ У ЦИФРОВУ ДОБУ: ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОЛЕКТИВНОГО ДОСВІДУ

**Анотація.** У роботі розглянуто трансформацію історичної пам’яті під впливом цифрових технологій та мережевих практик комунікації. Окреслено відмінність між історичним знанням і колективною пам’яттю, проаналізовано роль цифрових архівів, соціальних мереж, алгоритмічної селекції контенту та візуальних форм репрезентації минулого. Показано, що цифрове середовище одночасно розширює доступ до історичних джерел і створює ризики фрагментації контексту, надмірного спрощення та швидкого поширення неперевірених інтерпретацій. Обґрунтовано значення критики джерел, прозорості походження цифрових матеріалів і відповідального збереження метаданих. Зроблено висновок, що в цифрову добу історична пам’ять стає більш відкритою до участі різних груп, однак потребує поєднання технологічної доступності з методологічними принципами історичної науки та філософською рефлексією щодо природи пам’яті, забуття й відповідальності за інтерпретацію минулого.

**Ключові слова:** історична пам’ять, колективна пам’ять, цифрова культура, історичне знання, цифрові архіви, соціальні мережі, філософія історії.

Проблема співвідношення історії та пам’яті належить до тих питань, що перебувають на межі історичної науки, філософії, культурології та соціології. Історичне знання прагне реконструювати минуле на основі критичного аналізу джерел, перевірки свідчень і зіставлення різних інтерпретацій. Колективна пам’ять функціонує інакше: вона пов’язана з тим, як спільноти відбирають, зберігають і наділяють значенням події, постаті та символи минулого. Тому пам’ять не є простим "сховищем фактів", а виступає способом актуалізації минулого відповідно до потреб і запитів теперішнього. У працях П. Нора наголошено, що модерні суспільства створюють спеціальні місця пам’яті, коли

безпосередня традиція слабшає, а минуле потребує символічного закріплення [2]. У цифрову добу до таких місць дедалі частіше належать не лише музеї, архіви й меморіальні простори, а й електронні бази даних, вебсайти, цифрові колекції та мережеві спільноти.

Цифровізація суттєво змінює самі умови доступу до минулого. Оцифровані документи, фотографії, газети, карти, аудіо- й відеозаписи можуть бути доступні незалежно від місця перебування дослідника. Це знижує бар'єри між професійною історіографією та широкою аудиторією, сприяє розвитку локальної історії, родинної генеалогії, публічної історії та громадських ініціатив зі збереження спадщини. Разом із тим технічна доступність не тотожна історичній зрозумілості. Документ, вилучений із фонду, опису справи або контексту його створення, може сприйматися як самодостатнє свідчення, хоча його зміст потребує перевірки походження, авторства, часу, обставин створення та співвіднесення з іншими джерелами. У цьому сенсі класична вимога історичної критики не втрачає значення, а набуває нової актуальності в середовищі, де копіювання і повторне поширення інформації відбуваються майже миттєво.

Філософський вимір проблеми пов'язаний із тим, що пам'ять завжди передбачає відбір. Неможливо зберегти й однаково актуалізувати весь досвід минулого. П. Рікер розглядав пам'ять, історію та забуття як взаємопов'язані способи ставлення людини до минулого, звертаючи увагу на напруження між прагненням до достовірності та неминучістю інтерпретації [4]. Цифрові технології на перший погляд створюють ілюзію подолання забуття: обсяг інформації, що може бути записаний і збережений, постійно зростає. Проте збільшення масиву даних не означає автоматичного збереження смислу. Навпаки, надлишок матеріалів може ускладнювати орієнтацію, робити окремі джерела малопомітними й посилювати залежність користувача від пошукових систем, каталогів і алгоритмів рекомендацій.

У цифровому середовищі механізм відбору частково переходить від редакторів, архівістів, істориків і музейних працівників до програмних систем. Результати пошуку, рекомендовані публікації та популярні відео формують траєкторію знайомства користувача з минулим. Алгоритм не створює історичну пам'ять самостійно, однак впливає на видимість одних матеріалів і непомітність інших. Це ставить питання про новий рівень медіації між джерелом і людиною. Якщо у традиційному архіві користувач мав справу з певною системою опису фондів, то в мережі до неї додаються ранжування, персоналізація, статистика взаємодій і комерційні критерії платформ. Відтак дослідження цифрової пам'яті вимагає враховувати не тільки зміст історичних матеріалів, а й архітектуру середовища, у якому вони циркулюють.

Важливою ознакою цифрової культури є поєднання офіційних і неофіційних способів збереження минулого. Поряд із державними архівами та академічними цифровими проєктами функціонують особисті сторінки, тематичні спільноти, аматорські бази даних, відеоканали та краудсорсингові ініціативи. Це розширює коло учасників, які можуть робити внесок у фіксацію історичних свідчень. Людина може оцифрувати родинний лист, описати фотографію, позначити місце на карті або поділитися усним свідченням. Така участь сприяє демократизації пам'яті, оскільки робить помітнішими досвіди груп, що могли бути недостатньо представлені в офіційних наративах. Водночас відкритість породжує проблему верифікації: походження матеріалу, дата, авторство й умови публікації не завжди фіксуються належним чином.

Саме тому метадані мають не лише технічне, а й історико-епістемологічне значення. Підпис до фотографії, інформація про фонд, номер справи, дата сканування, відомості про власника оригіналу або спосіб цифрової обробки допомагають відновити ланцюг походження джерела. Без цього цифрова копія легко перетворюється на зображення, яке багаторазово поширюється без контексту. Для історика така ситуація є принципово важливою, адже достовірність висновку залежить не тільки від змісту документа, а й від можливості встановити його автентичність і місце в системі інших свідчень. Отже, збереження метаданих слід розглядати як елемент відповідального ставлення до історичної спадщини, а не лише як сервісну функцію інформаційної системи.

Окремої уваги потребує візуалізація минулого. Цифрові карти, інтерактивні часові шкали, реконструкції, інфографіка та короткі відеоформати дають змогу пояснювати складні історичні процеси доступніше. Вони можуть показувати просторові зміни, мережі зв'язків, динаміку населення або послідовність подій так, як це складно зробити лише текстом. Проте візуальна переконливість здатна створювати ефект безсумнівності навіть тоді, коли реконструкція спирається на неповні дані. Тому коректна цифрова репрезентація минулого має розрізняти задокументовані факти, науково обґрунтовані припущення та художнє відтворення. Для користувача повинно бути зрозуміло, де закінчується джерельна інформація і починається інтерпретація.

У цьому контексті корисним є розмежування пам'яті як пережитого або успадкованого досвіду та історії як дисциплінованої процедури пізнання. Е. Карр підкреслював, що історичний факт набуває значення в процесі відбору та інтерпретації істориком [1]. Ця теза не означає довільності історичного знання, а вказує на необхідність усвідомлювати принципи, за якими формується пояснення минулого. У цифровому середовищі аналогічне питання постає щодо автоматизованого відбору: чому користувач бачить саме ці матеріали, які критерії визначають їхню популярність, які джерела залишаються поза увагою? Критична цифрова грамотність тому повинна включати не лише вміння знаходити інформацію, а й розуміння механізмів її ранжування та репрезентації.

Збереження цифрової спадщини тому має розглядатися як довгостроковий культурний процес. Недостатньо один раз створити електронну копію документа. Потрібні резервування, контроль цілісності файлів, міграція форматів, підтримання описів і зрозумілих правил доступу. Особливе значення має фіксація версій: цифровий матеріал легко редагувати, а зміни можуть бути непомітними для кінцевого користувача. У випадку науково значущих колекцій бажано зберігати інформацію про походження файла, дату внесення змін і зв'язок цифрової копії з оригіналом. Такий підхід поєднує завдання історичної критики з практиками цифрового архівування.

Інша проблема пов'язана з етичними межами відкритості. Не кожен історичний матеріал доцільно робити повністю публічним одразу після оцифрування. Архівні документи можуть містити персональні дані, відомості про приватне життя, травматичні свідчення або інформацію, публічне поширення якої зачіпає гідність людей та їхніх родин. Філософія пам'яті в цьому випадку перетинається з етикою відповідальності. Право суспільства знати минуле повинно узгоджуватися з вимогами законності, поваги до приватності й чітким поясненням контексту. Особливої обережності потребують матеріали, які можуть бути вирвані з історичної ситуації та використані для приниження, стигматизації або маніпуляції.

Поширення генеративних технологій створює ще один виклик для історичної культури. Системи штучного інтелекту здатні створювати тексти, зображення, аудіо та відео, що стилістично нагадують історичні матеріали. У позитивному сенсі це відкриває можливості для освітніх реконструкцій, перекладу, транскрибування рукописів і допоміжного пошуку в великих масивах джерел. Проте синтетичний матеріал не повинен підміняти автентичне джерело. Якщо реконструйоване зображення або згенерований голос подається без маркування, користувач може сприйняти його як документальне свідчення. Відтак принцип прозорості походження контенту стає одним із базових правил відповідальної роботи з історичною інформацією.

Історична освіта в цифрову добу повинна розвивати здатність працювати не лише з інформацією, а й з її контекстом. Студенту недостатньо знайти цифрову копію документа чи популярне пояснювальне відео. Важливо поставити питання про автора, мету створення матеріалу, час і місце його появи, первинність або вторинність джерела, можливі зміни під час оцифрування, а також про інші свідчення, що підтверджують або спростовують запропоновану версію. Такі навички повертають цифровим технологіям роль інструмента пізнання, а не заміни історичного мислення. Саме критичне зіставлення джерел дає можливість перетворити велику кількість доступних даних на обґрунтоване знання.

Отже, цифрова доба не скасовує класичне розрізнення між пам’яттю та історією, але робить їхню взаємодію складнішою. Цифрові архіви та мережеві платформи розширюють доступ до джерел, залучають нових учасників до збереження спадщини й дають нові форми репрезентації минулого. Водночас алгоритмічний відбір, втрата контексту, нестабільність цифрової інфраструктури та можливість створення синтетичних матеріалів посилюють потребу в перевірці походження інформації. Філософська рефлексія допомагає усвідомити, що пам’ять завжди пов’язана з вибором, інтерпретацією та відповідальністю, тоді як історична методологія надає процедури для критичної перевірки свідчень. Тому продуктивна культура пам’яті в цифровому суспільстві має поєднувати відкритість технологій, збереження контексту, повагу до етичних меж і послідовне застосування принципів критики джерел.

## REFERENCES / СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Carr E. H. What Is History? 2nd ed. London : Macmillan, 1986. 208 p.

2. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations. 1989. No. 26. P. 7–24.

3. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 334 p.

4. Ricoeur P. Memory, History, Forgetting. Chicago : University of Chicago Press, 2004. 642 p.

5. van Dijck J. Mediated Memories in the Digital Age. Stanford : Stanford University Press, 2007. 248 p.

6. Garde-Hansen J. Media and Memory. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2011. 184 p.

7. Erll A. Memory in Culture. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2011. 209 p.